

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет психології, історії та соціології
Кафедра психології**

**ПСИХОПРОФІЛАКТИКА НЕКОНСТРУКТИВНИХ СПОСОБІВ
ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СІМ'Ї**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 431 групи
спеціальності 053 Психологія
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
Єлизавета МЕЛЬНИЧЕНКО

Керівник: к.психол.н., доцентка кафедри психології
Херсонського державного університету,
Олена ШЕЛЕСТОВА

Рецензент: д.психол.н., професорка,
завідувачка кафедри загальної та практичної психології
Кам'янець-Подільського національного університету
ім. Івана Огієнка,
Ліана ОНУФРІЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИНАХ	7
1.1. Поняття сім'ї у науково-психологічній літературі	7
1.2. Розуміння дефініції сімейних конфліктів та їхніх особливостей	10
Висновки до першого розділу	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРАТЕГІЙ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНИХ СІМ'ЯХ	18
2.1. Обґрунтування методик та процедури проведення емпіричного дослідження	18
2.2. Аналіз отриманих результатів дослідження	20
2.3. Особливості психопрофілактики неконструктивних стратегій вирішення сімейних конфліктів	28
Висновки до другого розділу	29
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33
ДОДАТКИ	35
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	35

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сімейні конфлікти є невід'ємною складовою нашого повсякденного життя. Вони можуть виникати з різних причин, таких як розбіжності у поглядах, комунікаційні труднощі, фінансові проблеми або психологічні фактори. Однак нерідко способи, якими родина намагається вирішувати ці конфлікти, можуть бути неконструктивними та навіть шкідливими для всіх її членів.

Погіршення психологічного та емоційного стану сім'ї внаслідок неконструктивних методів вирішення конфліктів впливає не лише на психологічне здоров'я її членів, але й на загальний соціальний клімат в суспільстві. Це може призвести до подальшого погіршення стосунків, виникнення серйозних сімейних криз та навіть розпаду сім'ї.

Актуальність важливості застосування конструктивних стратегій вирішення сімейних конфліктів у наш час важко переоцінити. Сім'я є основною одиницею суспільства, і стабільність сімейних відносин має вирішальне значення для загального благополуччя і функціонування суспільства як цілого.

Неконструктивні способи вирішення конфліктів можуть призвести до стресу, тривожності та депресії серед членів сім'ї. Конструктивні стратегії сприяють підтримці психологічного здоров'я та покращенню самопочуття всіх учасників.

З урахуванням актуальності проблеми, яку представляють неконструктивні способи вирішення конфліктів у сім'ї, дана кваліфікаційна робота присвячена психопрофілактиці та вивченню шляхів покращення сімейних стосунків через впровадження конструктивних методів вирішення конфліктів. Дослідження цієї теми стає надзвичайно важливим у сучасному світі, де зростає кількість сімейних конфліктів та їх вплив на психічне здоров'я та соціальний розвиток особистості.

Дослідження тематики «**Психопрофілактика неконструктивних способів вирішення конфліктів у сім'ї**» висвітлить суть, симптоми та наслідки неконструктивних способів вирішення конфліктів у сім'ї, а також запропонує практичні рекомендації щодо застосування психопрофілактичних заходів для покращення сімейних відносин та психічного здоров'я її членів. Дослідження важливо для нашого суспільства, оскільки воно спрямоване на підвищення якості життя сімей та зміцнення соціального зв'язку в сімейних групах.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості психопрофілактики неконструктивних способів вирішення конфліктів у сім'ях.

У відповідності до мети нами було визначено наступні **завдання дослідження:**

1. Визначити основні підходи та особливості понять сім'ї та конфліктів у сучасних науково-психологічних джерелах.
2. Зазначити ключові параметри проблематики сімейних конфліктів.
3. Емпірично дослідити особливості стратегій вирішення конфліктних ситуацій у сучасних сім'ях.
4. Охарактеризувати ключові моменти психопрофілактики неконструктивних способів вирішення сімейних конфліктів.

Об'єкт дослідження: способи вирішення сімейних конфліктів.

Предмет дослідження: психопрофілактика неконструктивних способів вирішення конфліктів у сім'ї.

Теоретична база дослідження: А. С. Андросова (вивчення специфіки подружніх стосунків), С. М. Бужинська (дослідження причин сімейних конфліктів), І. В. Ващенко (виокремлення ключових факторів, що передують сімейним конфліктам), Т. П. Духно (визначення психологічних особливостей сімейних конфліктів у дорослому віці), А. В. Кравченко (параметри виникнення та попередження конфліктних ситуацій), О. О. Тищенко (використання медіації при роботі з сімейними конфліктами) та інші.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналізування проблеми на базі вивчення наукових джерел: аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних), *емпіричні* (методика «Визначення стилю поведінки в конфліктних ситуаціях» (К. Томас), методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л.Я Гозман, О.М. Дубровська), методика «Вивчення схильності особи до агресивної поведінки» (А. Басса та А. Дарки, адаптація А.К. Осницького), методика «Шкала тривожності» (Тейлор, адаптація М.М.Пейсахова)).

Наукова новизна дослідження: допомога у створенні системи практичних інструментів та методів для психопрофілактики неконструктивних способів вирішення конфліктів у сім'ї. Ця методологія охоплює різні аспекти, включаючи психологічну підготовку, навчання навичкам комунікації, та розвиток емоційного інтелекту.

Практичне значення роботи: результати дослідження та рекомендації, надані в дипломній роботі, можуть допомогти сім'ям розвивати здорові та конструктивні відносини між членами сім'ї. Вони можуть навчити способам ефективної комунікації та вирішення конфліктів, що сприяє покращенню загального клімату в сім'ї.

Перспектива подальших досліджень: дослідження може сприяти подальшому вивченню взаємозв'язку між використанням конструктивних методів та здоров'ям сімейних відносин. Це може включати в себе дослідження ефективності конкретних стратегій вирішення конфліктів та їх вплив на загальне добробут сім'ї.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри психології від 31.05.2024 року протокол № 16, представлені у публікації «Особливості способів вирішення сімейних конфліктів» що увійшла до збірки матеріалів ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Соціально-психологічні технології розвитку особистості» (м. Херсон, 5 квітня 2024 р.).

Структура кваліфікаційної роботи: включає у себе два основних розділи (теоретичний та емпіричний) та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел (23 найменування).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИНАХ

1.1. Поняття сім'ї у науково-психологічній літературі

Поняття сім'ї в науково-психологічній літературі визначається як група осіб, пов'язаних стосунками кровних зв'язків (батько, мати, діти) або стосунками шлюбу і спільного проживання, які спільно вирощують дітей та підтримують взаємні стосунки.

На думку М. Чепіль: «Сім'я – це духовний союз невеликої групи людей, зібраних у спільному домі актами взаємної допомоги та турботи, заснований на вірі в біологічний або формальний зв'язок, сімейну та соціальну традицію» [22].

Д. О. Ребріна розглядає сім'ю як соціальну одиницю, яка включає в себе батьків, дітей та інших членів сім'ї, які спільно функціонують у певних соціальних, економічних та культурних контекстах [18].

А. С. Круглик зазначає, що сім'я також розуміється як місце, де формуються емоційні та соціальні зв'язки між її членами. Це місце, де люди навчаються спілкуватися, виражати свої почуття та розвивати соціальні навички. Емоційні та соціальні зв'язки в сім'ї є важливими складовими її функціонування. Вони сприяють розвитку взаєморозуміння, довіри та підтримки між членами сім'ї. Ці зв'язки створюють сприятливу атмосферу для вирішення конфліктів, вираження емоцій, розвитку емоційного інтелекту та підтримки психічного здоров'я [12].

На думку А. Аксьонової, сім'я часто визначається як місце спільної відповідальності за виховання та догляд за дітьми, розподіл обов'язків та функцій між членами сім'ї. Сім'я грає важливу роль у формуванні ідентичності та самооцінки особистості. Взаємодія з батьками, братами та

сестрами впливає на психічний розвиток та формування цінностей особистості [1].

Аналізуючи низку досліджень Р. О. Мала зауважує, що з точки зору здатності сім'ї до розв'язання звичайних та незвичайних проблем, всі сім'ї можна поділити на три категорії [14]:

1. Сім'ї, у яких система взаємовідносин є дуже гнучкою, а члени сім'ї вільно виражають свої почуття та бажання. У таких сім'ях всі конфлікти та проблеми обговорюються всіма членами сім'ї, і це сприяє пошуку нових способів взаємин і адаптації сімейної структури. Сім'ї цього типу особливо потребують підтримки в ненормативних стресових ситуаціях, таких як нещасні випадки, серйозні захворювання або зовнішні небезпеки.

2. Сім'ї, які спрямовані на забезпечення згоди та єдності перед зовнішнім світом, але при цьому потребують значної підтримки і захисту, що стосується сімей, які мають справу з психічними захворюваннями або випадками насильства в сім'ї та іншими подібними проблемами.

3. Сім'ї, у яких взаємодія обмежена і часто супроводжується постійними суперечками та конфліктами, що можуть призводити до кризи. У таких сім'ях часто відсутній сталий досвід, який можна було б використовувати як орієнтир для майбутньої поведінки. Такі сім'ї можуть мати хаотичну структуру, низький рівень організації, і вони можуть бути схильні до конфліктів, не маючи потенціалу для вирішення проблем у кризових ситуаціях.

Сімейні структури можуть приймати різні форми і описуватися різними термінами в залежності від їхнього складу та характеру взаємозв'язків між членами сім'ї. Виокремлюють декілька сімейних структур [7]:

- нуклеарна сім'я – включає батька, матір і їхніх спільних дітей. Вона є однією з найпоширеніших форм сімей в багатьох культурах;

- розширена сім'я – крім батька, матері і дітей, можуть також проживати інші члени сім'ї, такі як бабусі, дідусі, дядьки, тітки, та інші родичі з інших поколінь;

- повна сім'я – у повній сім'ї є і батько, і мати, які виховують своїх спільних дітей. Така структура може бути ідеальною для дітей, які мають можливість розвиватися в стабільному сімейному середовищі з обома батьками;

- неповна сім'я – в такій сім'ї один із батьків відсутній або не проживає разом з іншим батьком і дітьми. Дана структура може виникати з різних причин, таких як розлучення, смерть одного з батьків, або інші обставини.

Структура сім'ї є складною і різноманітною, і вона може визначатися за різними критеріями. Визначають декілька основних типів структур сім'ї залежно від різних аспектів [13]:

1. За формою шлюбу: моногамні сім'ї (шлюб укладається між одним чоловіком і однією жінкою), полігамні сім'ї (один чоловік може мати кілька дружин), сім'ї на основі поліандрії (одна жінка може мати кількох чоловіків), сім'ї з груповим шлюбом (шлюб укладається в групі, і кілька чоловіків і жінок можуть бути в одній сім'ї).

2. Залежно від сфери вибору партнерів: ендогамні сім'ї (укладаються між партнерами з однієї соціальної групи), екзогамні сім'ї (укладаються між партнерами з різних соціальних груп).

3. За ієрархією престижу та влади: патріархальні сім'ї (влада і прийняття рішень переважно належать чоловікові), матріархальні сім'ї (влада переважно у жінки), егалітарні сім'ї (влада та відповідальність розподіляються рівномірно між чоловіком і жінкою).

4. За місцем проживання подружжя після шлюбу: патрилокальні сім'ї (молоде подружжя мешкають у домі батьків чоловіка), матриликальні сім'ї (молоде подружжя мешкають у домі батьків жінки).

5. За мотивацією партнерів: шлюб за коханням (укладається на основі взаємної прив'язаності та пристрасності), шлюб за розрахунком (укладається на основі прагнення до матеріальних вигід або соціального статусу), шлюб за шаблоном (укладається на підставі соціальних чи культурних очікувань і норм).

За критерієм здатності до реалізації функцій сім'ї можна розділити на функціональні та дисфункціональні. Функціональна сім'я володіє здатністю виконувати свої основні функції та завдання ефективно і задовольняти потреби своїх членів. Вона успішно може впоратися з внутрішніми та зовнішніми викликами і завданнями, що виникають в процесі її функціонування. Члени функціональної сім'ї мають здорові стосунки, а внутрішня динаміка сприяє розвитку та підтримці психологічного та емоційного благополуччя кожного її представника. Дисфункціональна сім'я, навпаки, не в змозі виконувати свої основні функції та завдання, що може призводити до незадоволення основних потреб членів сім'ї. У такій сім'ї можуть бути систематичні проблеми в спілкуванні, вирішенні конфліктів, а також в наданні психологічної та емоційної підтримки. Дисфункціональні сім'ї можуть страждати від різних проблем, таких як насильство, алкоголізм, розлади психічного здоров'я та інші негативні аспекти [17;20].

Отже, поняття сім'ї в психологічній літературі варіюється в залежності від теоретичного підходу і дослідницьких інтересів, проте в основі цього поняття лежить ідея соціальної одиниці, яка відіграє ключову роль у формуванні особистості та суспільстві в цілому.

1.2. Розуміння дефініції сімейних конфліктів та їхніх особливостей

Сімейні конфлікти є невід'ємною частиною будь-якої сім'ї, і вони можуть виникати з різних причин, таких як різні погляди, цінності та інтереси, фінансові проблеми, різниці в характерах, непорозуміння та інші фактори.

Т. Зозуль зазначає: «...під сімейними конфліктами розуміються конфлікти, що виникають між членами однієї сім'ї як з приводу питань життєдіяльності сім'ї, так і з приводу задоволення різноманітних потреб її членів, відповідності рольової поведінки очікуванням» [9].

На думку А. Андросової і Н. Шеленкова, сімейні конфлікти визначаються як зіткнення між членами сім'ї через наявність протилежно спрямованих мотивів і поглядів [2].

О. Хічій і П. Сівчук визначають сімейні конфлікти як: «...протиборство між подружжям на основі зіткнення протилежно сформованих поглядів». Автори вказують на низку особливостей чинників виникнення сімейних конфліктів [21]:

1. Емоційна залежність. У сім'ї може бути висока емоційна залежність між її членами. Це може призводити до конфліктів, оскільки один з членів сім'ї може відчувати, що його емоційний стан залежить від поведінки інших.

2. Неузгодженість цінностей. Різні цінності можуть призводити до конфліктів у сім'ї, оскільки різні люди мають різні погляди на життя і різні переконання.

3. Рольові конфлікти. У сім'ї кожен член може мати свої ролі та очікування щодо інших членів. Конфлікти можуть виникати, коли ролі та очікування не збігаються з реальними можливостями членів сім'ї.

4. Фінансові проблеми. Фінансові проблеми можуть бути причиною конфліктів у сім'ї, оскільки вони можуть створювати напруження взаємин між членами, які мають різні погляди на витрати та розподіл фінансів.

5. Непорозуміння. Часто конфлікти в сім'ї виникають через непорозуміння між членами, що може бути пов'язано з різним сприйняттям та інтерпретацією поведінки та слів інших членів сім'ї.

Вивчаючи тему соціально-психологічні чинники і передумови виникнення конфліктів у сім'ї, В. Шатило звертає увагу на актуальність вивчення [23]:

1. Міжособистісна несумісність. Конфлікти можуть виникати через неприйняття один одного, різниці в поглядах та взаємному поведінці, що може призводити до невпевненості, недовіри та образ, що знову ж таки може збільшувати конфлікти.

2. Перевага над іншим. Конфлікти можуть виникати, коли один член сім'ї відчуває, що його/її права та потреби не поважаються, а інші члени сім'ї переважають у прийнятті рішень та контролю над іншими членами.

3. Розподіл домашніх справ. Конфлікти можуть виникати через нерегульований розподіл домашніх обов'язків, який може бути спричинений гендерними стереотипами або недостатнім розумінням того, як краще розподіляти роботу між членами сім'ї.

4. Родина та друзі. Конфлікти можуть виникати через неприйняття родичів або друзів, з якими інший член сім'ї бажає спілкуватися, або через різницю в поглядах на їхнє відношення до сім'ї.

5. Інтимно-особистісні стосунки. Конфлікти можуть виникати через різницю у поглядах на сексуальність та інші аспекти особистого життя.

О. Тищенко вказує: «Сімейні конфлікти діляться, в залежності від суб'єктів взаємодії, на конфлікти між подружжям, між дітьми і батьками, між подружжям та іншими членами сім'ї. Такі конфлікти можуть грати, як негативну, так і позитивну роль, яка сприяє особистісному зростанню, зміцненню сім'ї, сприятливому розвитку взаємин подружжя і всіх їх членів сім'ї, тоді як деструктивний конфлікт руйнує сім'ю і взаємини» [19].

Доповнюючи дане положення, автор виокремлює три види конфліктів [19]:

- актуальний – це конфлікт, який виникає в даний момент часу і має негативний вплив на стосунки між людьми або групами; конфлікт, що виник між двома індивідами, командами, організаціями або державами через різниці в поглядах, цінностях, інтересах, ресурсах або інших причинах. Актуальні конфлікти можуть бути спричинені різноманітними факторами, такими як соціальна нерівність, політична ситуація, економічні проблеми, конкуренція, релігійні розбіжності, культурні відмінності та багато іншого;

- прогресуючий – конфлікт, що може супроводжуватися зростанням емоційної напруги, що може бути пов'язано з тим, що сторони хочуть досягти кращого рішення, але мають різні погляди на проблему та не

можуть дійти до згоди. У таких випадках може виникати конфлікт між сторонами, що може призвести до зростання напруги, конфліктів та невідповідності;

- звичний – це конфлікт, який виникає повторно через певний період часу або який відбувається через одну та ту ж причину. Зазвичай, звичайні конфлікти між людьми можуть бути пов'язані з певними рольовими взаєминами, проблемами повсякденного життя, незгодою з пріоритетами або ставленням до певних питань.

Деякі автори визначають два види сімейних конфліктів: явні і приховані. Перші – це конфлікти, які відбуваються відкрито і очевидно для всіх учасників (суперечки, сперечання та незгоди щодо різних питань, таких як фінанси, діти, робота, побутові проблеми та інші). Як правило, у явних конфліктах люди зіткнуться зі своїми думками, переконаннями та бажаннями та намагаються захистити свої позиції, висловити свої потреби та відчуття. Приховані конфлікти – це конфлікти, які зазвичай не виявляються повністю, а складаються з невизначеності та прихованості проблеми. Вони можуть бути пов'язані з емоційними станами, невирішеними питаннями та незгодами, які не були виражені або не були вирішені в явний спосіб. Приховані конфлікти можуть виникати, коли люди не хочуть висловлювати свої справжні почуття, бояться конфронтації, або не знають, як висловити свої думки та почуття [3].

Приховані конфлікти можуть мати серйозні наслідки для відносин між людьми, оскільки невирішені проблеми можуть викликати негативні емоції, зниження довіри та невпевненість у відносинах. Для того, щоб розв'язати приховані конфлікти, необхідно відкрито спілкуватися, вислуховувати один одного та шукати компроміси, що допоможе зберегти та покращити відносини [10].

Наукова література називає різні види подружніх конфліктів. Деякі дослідники виділяють більше, інші менше категорій, однак основні види конфліктів можна описати наступним чином [6]:

1. Справжні конфлікти – це конфлікти, що виникають між подружжям через різні погляди на життя, різні потреби та бажання, різні характери тощо. У таких конфліктах партнери зіштовхуються один з одним і не можуть домовитися про рішення проблеми.

2. Умовні конфлікти – це конфлікти, що виникають на основі стереотипів та уявлень про те, як повинні поводитися чоловіки та жінки в родині. Наприклад, чоловік вважає, що йому не потрібно робити домашні справи, а жінка повинна бути домогосподаркою. У таких конфліктах основна проблема полягає в тому, що партнери відстоюють свої стереотипи і не можуть знайти компроміс.

3. Офсетний конфлікт – це конфлікт, коли один з партнерів використовує проблему, щоб відволікти увагу від іншої проблеми, з якою він/вона не готовий/готова впоратися.

4. Латентний конфлікт – це конфлікт, який існує, але не виявляється повністю. Люди можуть бути свідомі про існування цього конфлікту, але не обговорювати його відкрито, що може виникати через страх або невпевненість, що можуть спричинити подальшу ескалацію конфлікту. Латентний конфлікт може бути небезпечним, оскільки він може призвести до збільшення емоційної напруги та виростання розбіжностей у взаєминах між партнерами.

А. Кравченко В. і Н. Тверезовська зазначають, що чинники виникнення сімейних конфліктів можна об'єднати у три ключові групи. Біофізичні причини: пов'язані з фізіологічними характеристиками людини, такими як стать, вік, характеристики харчування і сну. Наприклад, настрій та емоційний стан може впливати на рівень гормонів, що може вплинути на емоційну стабільність та взаємини в сім'ї [10].

Соціальні причини: пов'язані з навколишнім середовищем і культурними чинниками, такими як релігія, економіка, політика і традиції. Наприклад, погляди на роль чоловіка і жінки в родині можуть впливати на спосіб розподілу обов'язків і, як наслідок, на взаємини в сім'ї [10].

Психологічні причини: пов'язані з психологічними характеристиками людини, такими як особистість, характер, емоційна стабільність, розвиток, ставлення до інших людей і здатність до спілкування. Наприклад, негативні переживання з дитинства, такі як насильство або зневага, можуть впливати на поведінку та відносини у дорослому житті [10].

На думку Т. Круглой: «...конфлікт у сім'ї виникає у тому випадку, коли обидва учасники прагнуть оволодіти одним і тим самим об'єктом, зайняти одне і те ж місце чи виняткове положення, грати несумісні ролі, досягнути різноспрямованих цілей» [11].

Українські дослідники І. Ващенко та Л. Кондрацька визначають низку факторів, що зумовлюють виникнення сімейних конфліктів: комунікативні проблеми: недостатня комунікація, неправильне сприйняття повідомлень, нечуйність до потреб іншої людини; різниці в цінностях і переконаннях: різні погляди на релігію, політику, виховання дітей та інші аспекти життя можуть стати причиною конфлікту; фінансові проблеми: недостатність коштів, розбіжності в плануванні бюджету, різні погляди на гроші та їх використання; сімейні та родинні звичаї: різні підходи до відпочинку, відвідування родичів, святкування різних подій тощо; спонтанні дії: різні вчинки, які можуть образити або засмутити іншу людину, наприклад, недостатнє повага до потреб партнера або дітей; сексуальні проблеми: різні потреби та бажання, проблеми зі здоров'ям, невдоволення сексуальним життям; недостатність підтримки: відсутність підтримки від партнера, родини або друзів у складних ситуаціях; загроза безпеці: проблеми з насильством, зловживання алкоголем або наркотиками, фізична та емоційна знущання, шантаж [5].

До психологічних причин конфліктів С. Бужинська насамперед відносить: фінансова нестабільність, борги, несподівані витрати, безробіття та інші фінансові проблеми можуть створювати напругу в сім'ї та призводити до конфліктів; різні культурні та етнічні принципи та цінності можуть призводити до конфліктів у сім'ї, особливо, якщо партнери мають

різну культурну спадщину; суспільні очікування, вимоги та норми можуть створювати тиск на члени сім'ї, що може призводити до конфліктів, особливо, якщо партнери мають різні погляди на ці соціальні проблеми; нещодавні зміни у житті, такі як народження дитини, втрата роботи, переїзд тощо [4].

Т. Духно у своєму дослідженні вказує: «...особливостями вираження внутрішніх особистісних протиріч в шлюбі обумовлено проблемами у сфері фінансової самостійності подружжя, різним розуміння норм поведінки і відносинами з родичами, особистісною зрілістю подружжя» [8].

Отже, одним з ключових аспектів у вирішенні сімейних конфліктів є комунікація. Важливо, щоб всі члени сім'ї мали можливість висловлювати свої думки та почуття, а інші члени сім'ї прислуховувалися до них і взяли до уваги їхні потреби та погляди. Вирішення проблем за допомогою відкритої та ефективної комунікації допомагає уникнути непорозумінь та втрати довіри між членами сім'ї.

Висновки до першого розділу.

Теоретичний аналіз проблеми конфліктних ситуацій у сімейних взаєминах є важливим етапом дослідження, оскільки допомагає розкрити сутність та характер цієї проблеми. Сімейні конфлікти виникають у специфічному контексті сімейних взаємин. Важливо розглядати сім'ю як систему, де кожен член взаємодіє з іншими, і конфлікти можуть виникати через різні потреби, цінності, очікування та ролі.

Конфлікти у сім'ї можуть мати різні типи, такі як конфлікти інтересів, конфлікти цінностей, конфлікти ролей тощо. Важливо розрізнити дані типи та розуміти їхні особливості. Важливо вивчити наслідки конфліктів для сімейного благополуччя, психічного здоров'я членів сім'ї та їхніх взаємин. Це може включати в себе емоційний стрес, розриви у відносинах, втрату довіри тощо.

Сім'я – це соціальна група, що складається з батьків та їхніх дітей, яка має спільні взаємини, зв'язки та відповідальності. Сім'я є фундаментальним інститутом у багатьох культурах і відіграє важливу роль у вихованні, підтримці та соціалізації її членів.

Сім'я може мати різну структуру, включаючи батьківські, подружні, дитячі та інші ролі. Вона може складатися із двох батьків (нуклеарна сім'я), більше двох поколінь (розширена сім'я), або включати батька та матір, або лише одного з них (повні або неповні сім'ї).

Основні функції сім'ї включають в себе виховання дітей, надання підтримки та захисту, забезпечення фізичного та емоційного благополуччя членів сім'ї, а також передачу цінностей, традицій та культурних знань наступним поколінням.

Сім'я може мати різні форми та динаміку взаємин, і її роль у суспільстві змінюється з часом та в різних культурах. Вона є основою для взаємодії, підтримки та розвитку її членів і впливає на їхнє фізичне та психологічне здоров'я та добробут.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРАТЕГІЙ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНИХ СІМ'ЯХ

2.1. Обґрунтування методик та процедури проведення емпіричного дослідження

Для проведення емпіричного дослідження особливостей стратегій вирішення конфліктів у сучасних сім'ях нами було обрано наступний діагностичний інструментарій:

1. *Методика «Визначення стилю поведінки в конфліктних ситуаціях» (К. Томас)*. Методика, розроблена К. Томасом, дозволяє визначити основний спосіб регулювання конфліктних ситуацій. Даний спосіб може бути одним із наступних:

- конкуренція: важливим є досягнення власних цілей, навіть якщо це може призвести до незручностей для інших;
- пристосування: відмова від власних інтересів на користь інших;
- компроміс: налаштування на взаємні поступки та угоди для вирішення конфлікту;
- уникнення: відсторонення від конфлікту без прагнення досягнути власних цілей;
- співпраця: пошук альтернативних рішень, що задовольняють інтереси всіх сторін.

Для визначення типового способу поведінки, К. Томас пропонує опитувальник, в якому респондентам необхідно вибрати найбільш типові описи своєї поведінки в конфліктних ситуаціях. Опитувальник складається з 30 пар описів, кожен з яких містить 12 можливих варіантів поведінки.

2. *Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л.Я Гозман, О.М. Дубровська)*. Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» дозволяє оцінити

різні аспекти сімейних відносин під час конфліктних ситуацій. Зазначена методика надає можливість [16]:

1. Визначити, які сфери сімейного життя найчастіше спричиняють міжособистісні конфлікти в подружжі, включаючи відносини з родичами і друзями, виховання дітей, прагнення до автономії, порушення рольових очікувань, неузгодженість норм поведінки, домінування, ревності та ставлення до грошей.

2. Класифікувати поведінку людини в ситуаціях конфлікту за двома параметрами: активність (чи пасивність) та згода (чи незгода) з партнером по взаємодії.

Методика включає 32 ситуації сімейної взаємодії, що мають конфліктний характер. Для кожної ситуації респондентам пропонується шкала можливих реакцій, яка враховує два параметри: активність чи пасивність реакції та згоду або незгоду з партнером. Шкала включає п'ять полюсів, які відображають від «-2» (активне вираження незгоди) до «+2» (активне вираження згоди), а також нейтральну поведінку та пасивне вираження незгоди або згоди.

Дана методика дозволяє дослідникам та психологам отримати детальну інформацію про стиль взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях та визначити ті сфери, де потрібно покращити спілкування та розуміння між партнерами.

3. Методика *«Вивчення схильності особи до агресивної поведінки»* (А. Басса та А. Дарки, адаптація А.К. Осницького). А. Басса та А. Дарки розробили опитувальник з метою виявлення ключових показників та проявів агресивної поведінки у особи, які, на їхню думку, є значущими [16].

Автори визначили такі види агресивної поведінки: фізична агресія, вербальна агресія, непряма агресія, негативізм, роздратування, підозрілість, образа, почуття провини.

4. Методика *«Шкала тривожності»* (Тейлор, адаптація М.М.Пейсахова). Опитувальник Тейлора призначений для оцінки рівня

тривожності і був опублікований у 1953 році. Дана методика включає 50 тверджень, на які особа, яка проходить опитування, повинна відповісти «так» або «ні». Тривалість тестування зазвичай становить від 15 до 30 хвилин.

Гіпотеза дослідження: стратегії вирішення сімейних конфліктів пов'язані з показниками рівня агресивності та тривожності. Деструктивним формам відповідає завищені результати агресивності/тривожності.

Характеристика вибірки: в опитуванні взяли участь 40 осіб (20 сімейних пар), середній вік яких 25 років. Дослідження проводилося онлайн за допомогою Google Forms. Отримані показники були оформлені у вигляді таблиць для зручності проведення розрахунків. Вибірка була сформована за допомогою розміщення посту у соціальних мережах.

2.2. Аналіз отриманих результатів дослідження

Отримані результати емпіричного дослідження особливостей стратегій вирішення конфліктів у сучасних сім'ях були підраховані у вигляді таблиць та рисунків.

Показники за методикою «Визначення стилю поведінки в конфліктних ситуаціях» К. Томаса представлені у вигляді таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Стили поведінки у конфліктних ситуаціях

Стратегія поведінки	Відсоткове співвідношення
Суперництво	5%
Співпраця	22,5%
Компроміс	50%
Уникнення	5%
Пристосування	17,5%

Показники за методикою «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Ю. Альошиної, Л. Я. Гозман, О.М. Дубровської представлені у вигляді таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Параметри взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях

Шкала	Відсоткове відношення
Проблеми відносин з родичами і друзями	22,5%
Питання, пов'язані з вихованням дітей	27,5%
Прояв прагнення до автономії	2,5%
Порушення рольових очікувань	7,5%
Неузгодженість норм поведінки	10%
Прояв домінування одним із подружжя	17,5%
Прояв ревнощів	7,5%
Розбіжності у ставленні до грошей	5%

На основі проведення даної методики нами було визначено, що основними розбіжностями у стосунках досліджуваних є:

1. Питання, пов'язані з вихованням дітей, можуть викликати значні розбіжності в стосунках подружжя (27,5% досліджуваних). Різноманітні аспекти, такі як методи виховання, рівень відповідальності, релігійні та етичні переконання та розподіл обов'язків між батьками, можуть викликати конфлікти. Однією з можливих причин конфліктів є різниця в підходах до виховання, включаючи методи дисципліни та стимулювання. Розбіжності в цінностях та переконаннях також можуть впливати на виховання дітей, передачу цінностей та умінь.

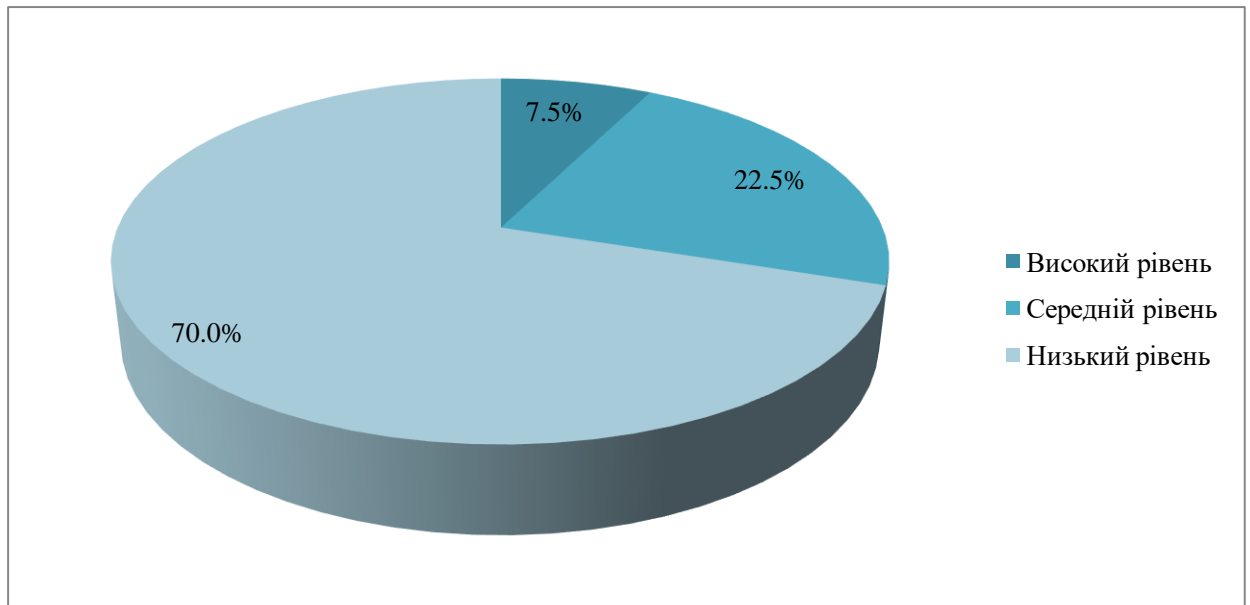
2. Проблеми відносин з родичами і друзями можуть стати суттєвим чинником, призводячи до розбіжностей у стосунках між подружжям (22,5%

респондентів). Такі проблеми можуть виникнути з різних причин, включаючи неспівпадіння очікувань, конфлікти цінностей, втручання в особисте життя, заборона належних відносин та непорозуміння. Різні сімейні та культурні контексти можуть формувати різні уявлення про роль родичів і друзів у житті пари, що може викликати конфлікти через неспівпадіння очікувань. Крім того, різниці в цінностях та стилі життя можуть створювати напругу, особливо якщо партнери не можуть знайти компроміси.

3. Прояв домінування одного з партнерів у подружній парі може викликати серйозні розбіжності та негативні наслідки у стосунках (*17,5% респондентів*), що може призводити до відчуття менш визначеною особистістю, втрати індивідуальності та влади над власним життям. Домінантний стиль поведінки часто породжує конфлікти та напругу у відносинах, особливо якщо інший партнер відчуває втрату автономії та важливості своїх думок і рішень, що може призводити до втрати емоційної зв'язаності та впливати на загальний рівень спілкування.

4. Неузгодженість норм поведінки у подружній парі може викликати серйозні розбіжності та труднощі в стосунках (*10% опитуваних*). Дана проблема постає, коли партнери мають різні очікування, цінності та уявлення про прийнятне чи неприйнятне в їхньому спілкуванні та побуті. Розбіжності в нормах поведінки можуть призводити до конфліктів, непорозумінь, втрати взаємної підтримки та порушення балансу в стосунках.

Показники агресивності за методикою «Вивчення схильності особи до агресивної поведінки» А. Басса та А. Дарки, в адаптації А.К. Осницького представлені на рисунку 2.3.

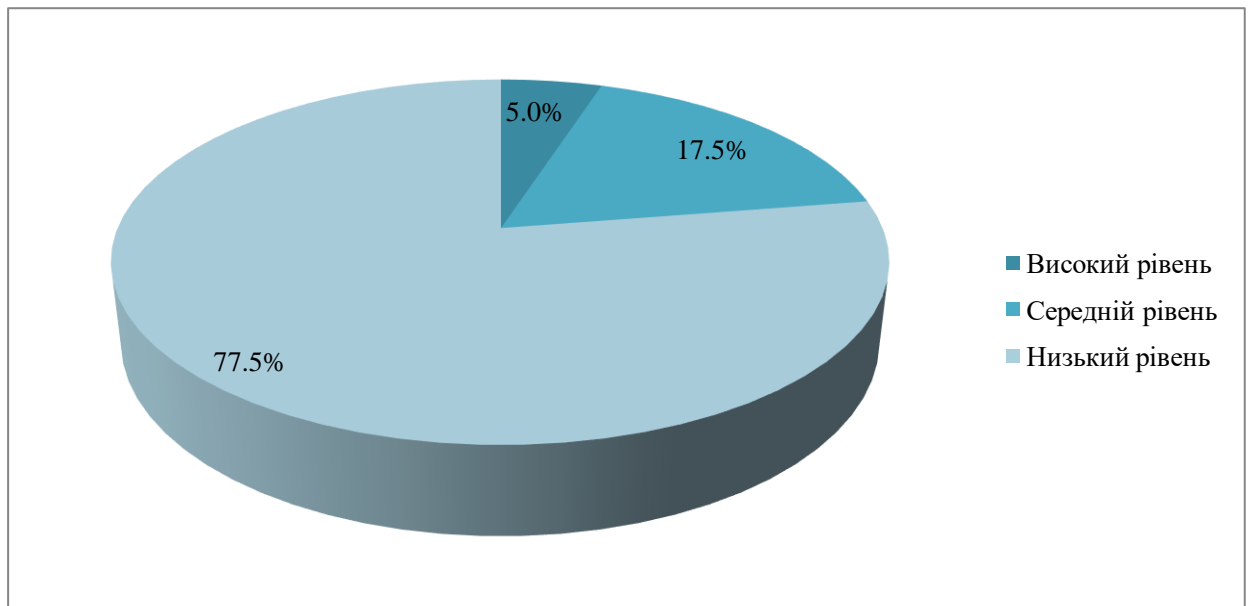
Рис. 2.3. Показники агресивності

Домінуючим визначено *низький рівень агресивності (70% респондентів)*, що означає малу схильність до прояву агресивної поведінки. Люди з низьким рівнем агресивності виявляють спокій та здатність контролювати свої емоції в стресових ситуаціях. Вони відзначаються високою терпимістю, вмінням знаходити компроміси та вирішувати конфлікти без використання агресії.

Середні показники агресивності виявлено у 22,5% опитуваних, що характеризується помірною та збалансованою поведінкою у відносинах та конфліктних ситуаціях. Люди з цим рівнем агресивності можуть виявляти агресивність у визначених обставинах, але це зазвичай не є їхнім основним стилем поведінки. Вони можуть демонструвати терпимість та вміння вирішувати конфлікти за допомогою конструктивних методів.

У 7,5% респондентів виявлено високий рівень агресивності, що характеризується вираженим та інтенсивним проявом агресивної поведінки. Люди з високим рівнем агресивності можуть швидко реагувати на подразники, виявляти нетерпимість до стресових ситуацій та виявляти агресію у повсякденному спілкуванні.

Показники ворожості за методикою «Вивчення схильності особи до агресивної поведінки» А. Басса та А. Дарки, в адаптації А.К. Осницького представлені на рисунку 2.4.

Рис. 2.4. Показники ворожості

Домінуючим визначено *низький рівень ворожості (77,5% респондентів)*, означає малу схильність до прояву ворожих тенденцій. Люди з низьким рівнем ворожості властива спокійна та толерантна поведінка в міжособистісних відносинах. Вони можуть володіти високою емоційною стабільністю та вмінням знаходити спільні міри в спілкуванні з іншими.

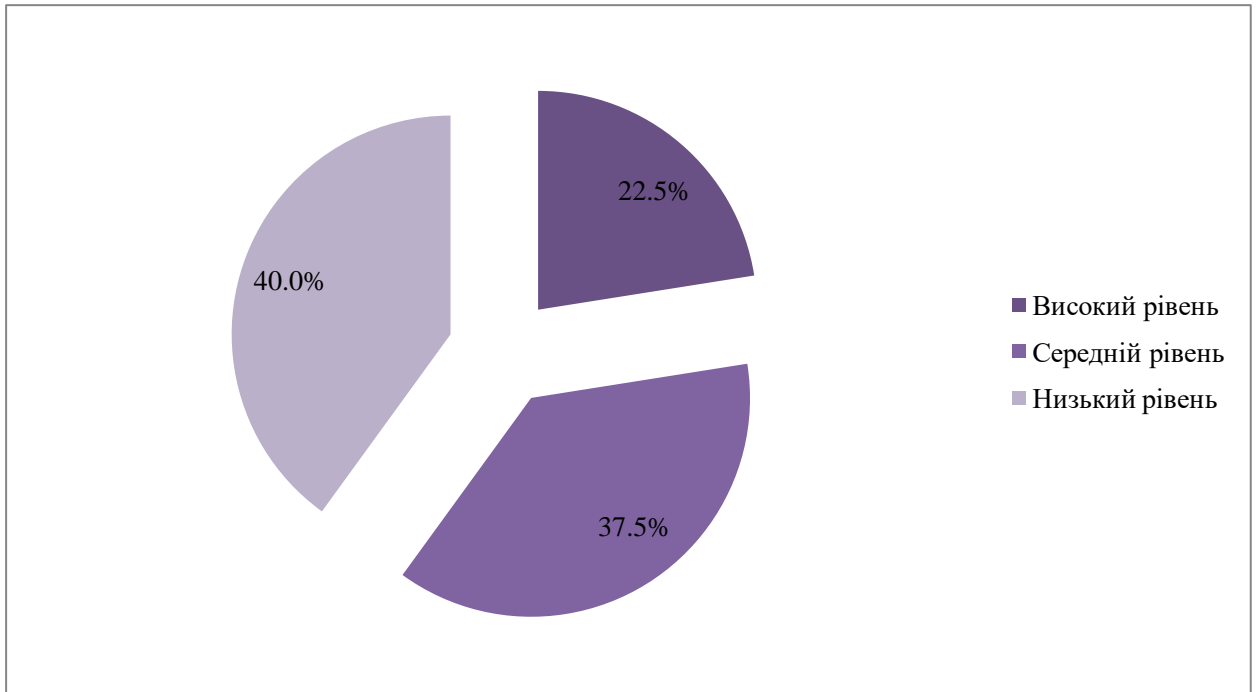
Середні показники ворожості виявлено у 17,5% опитуваних, що вказує на помірні та збалансовані відносини з оточуючими. Люди з цим рівнем ворожості можуть виявляти ворожість у визначених ситуаціях, але це зазвичай не визначає їхній загальний стиль взаємодії. Вони можуть бути спроможними до співпраці та конструктивного вирішення конфліктів, хоча ворожі емоції можуть проявлятися час від часу.

У 5% респондентів виявлено високий рівень ворожості, що характеризується сильно вираженим та інтенсивним проявом ворожих тенденцій. Люди з високим рівнем ворожості можуть демонструвати агресивність, неприязнь та ворожість в багатьох ситуаціях. Вони можуть

відзначатися несприйнятливістю до співпраці, шукати можливості для конфліктів та проявляти негативні емоції у взаємодіях.

Показники за методикою «Шкала тривожності» Тейлора, в адаптації М.М.Пейсахова представлені у вигляді рисунка 2.5.

Рис. 2.5. Показники тривожності

Домінуючим визначено *низький рівень тривожності (40% респондентів)*, що вказує на загальну відсутність значущої тривоги чи страху у багатьох ситуаціях. Люди з низькою тривожністю можуть бути спокійними, впевненими та рідко перейматися негативними емоціями в звичайних обставинах. Вони можуть володіти високим рівнем емоційної стабільності та легко справлятися із стресовими ситуаціями.

Середні показники тривожності виявлено у 37,5% опитуваних, що означає помірний ступінь тривожності, який може виявлятися у конкретних обставинах чи періодах. Люди з цим рівнем тривожності можуть володіти здатністю до ефективного копінгу зі стресом та пристосування до змін у різних ситуаціях. Вони можуть виявляти тривожність у визначених моментах, але здатні ефективно впоратися з цими викликами.

У 22,5% респондентів виявлено високий рівень ворожості, що вказує на сильно виражені тривожні стани та високий рівень неспокою у різних ситуаціях. Люди з високою тривожністю можуть часто перейматися негативними думками, страхами та переживаннями, що веде до постійного напруження та труднощів у знятті стресу. Вони можуть реагувати на звичайні події або ситуації з підвищеною тривогою, що впливає на їхню загальну якість життя.

Для визначення основних характеристик стратегій вирішення конфліктів у сучасних сім'ях було використано коефіцієнт Фішера, що дало змогу встановити наступні взаємозв'язки:

- прояв домінування одним із подружжя пов'язаний з використанням під час конфліктних ситуацій стратегії «Пристосування» (0,771) і середніми переживаннями тривожності (0,586);

- використання стратегії суперництва у конфліктах супроводжується високим рівнем агресивності (0,538) і ворожості (0,482);

- проблеми відносин з родичами і друзями пов'язані з переживанням високим рівнем тривожності (0,712);

- стратегія «Компроміс» під час конфліктних ситуацій характеризується низьким рівнем ворожості (0,522) і низькими показниками тривожності (0,491).

Отже, проведене емпіричне дослідження дало змогу визначити, що схильність особистості до агресивності та тривожності впливає на обрання тих чи інших стратегій поведінки під час конфліктів і появи деструктивних форм взаємодії у стосунках, і навпаки, негативна атмосфера у комунікації пари здатна викликати підвищення агресії та ворожості до оточуючого світу і провокувати тривожні стани.

2.3. Особливості психопрофілактики неконструктивних стратегій вирішення сімейних конфліктів

Психопрофілактика – це система заходів та стратегій, спрямованих на запобігання виникненню психічних та емоційних проблем, збереження та підтримання психічного здоров'я. Основна мета психопрофілактики – забезпечити сприятливі умови для розвитку та збереження психічного благополуччя на різних етапах життя людини.

Психопрофілактика неконструктивних стратегій вирішення конфліктів є важливою складовою для зміцнення сімейних відносин та створення здорового середовища в родині, що передбачає розроблення та впровадження певних заходів, спрямованих на попередження виникнення негативних конфліктних ситуацій та розвиток конструктивних механізмів їх вирішення. Даний процес може включати в себе навчання членів сім'ї ефективним комунікаційним навичкам, сприяння розумінню та прийняттю різних точок зору, а також створення атмосфери взаємопідтримки та взаєморозуміння. Психопрофілактика допомагає родині розвивати позитивні взаємини та побудовувати міцний фундамент для подальшого взаємодії [1].

Даний підхід включає в себе широкий спектр дій, таких як попередження стресових ситуацій, розвиток навичок емоційного саморегулювання, надання психологічної підтримки та консультивання, а також попередження розвитку психічних розладів.

Сприяння комунікації – це комплекс заходів та підходів, спрямованих на поліпшення процесу обміну інформацією та взаємодії між особами чи групами, що включає в себе розвиток навичок слухання, створення безпечного та відкритого середовища, вивчення вербальної та невербальної комунікації, розвиток емпатії, використання чітких повідомлень та стимулювання відкритості та чесності. Мета цього процесу – створення сприятливих умов для ефективного спілкування, покращення

взаєморозуміння та вирішення конфліктів, сприяючи тим самим зміцненню взаємин та створенню позитивного соціального середовища [5].

Сімейна терапія є формою психотерапії, спрямованою на поліпшення взаємин та вирішення проблем у сім'ї. Підходить для роботи з різними аспектами сімейного життя, враховуючи сім'ю як систему з власними взаємодіями та динамікою. Сімейний терапевт аналізує патерни спілкування, визначає ролі членів сім'ї, розвиває комунікаційні навички, допомагає вирішувати конфлікти та сприяє розвитку здатностей до спільного прийняття рішень. Головна мета – змінити негативну динаміку та сприяти позитивним змінам у взаєміні членів сім'ї, сприяючи тим самим створенню здорового та підтримуючого сімейного середовища [10].

Психопрофілактика може включати в себе індивідуальні, групові та соціальні заходи, спрямовані на зміцнення резистентності до стресу та психічної стійкості. Вона акцентує увагу на формуванні позитивних психологічних стратегій, які сприяють збереженню та підтриманню психічного здоров'я, а також на ранньому виявленні та втручанні у випадках, коли виникають ознаки психічних проблем.

Висновки до другого розділу.

Дослідження особливостей стратегій вирішення конфліктів у сучасних сім'ях є важливою темою, оскільки вона відображає динаміку взаємодії та адаптації сімей до сучасних соціокультурних та економічних викликів. Дослідження спрямоване на вивчення різних підходів та стратегій, які використовуються сім'ями під час виникнення конфліктних ситуацій.

Перш за все, важливо розглядати типові конфліктні ситуації, з якими зіштовхуються сучасні сім'ї, такі як розподіл обов'язків у сім'ї, фінансові питання, виховання дітей, різні погляди на роль чоловіка і жінки в сім'ї тощо.

Дослідження може включати аналіз використання різних стратегій, таких як:

- Комунікативні стратегії: вивчення ефективності відкритого спілкування та висловлення почуттів у вирішенні конфліктів.
- Компромісні стратегії: оцінка готовності до узгодження та пошуку взаємовигідних рішень.
- Конфліктні стратегії: вивчення використання агресивних чи ухильних підходів у конфліктних ситуаціях.
- Емоційна регуляція: аналіз способів керування емоціями під час конфліктів.

Дослідження може виявити фактори, які впливають на вибір та ефективність стратегій вирішення конфліктів у сім'ях, такі як рівень освіти, культурні особливості, економічний статус та інші, що допоможе розробити рекомендації для покращення сімейних відносин та збереження психологічного благополуччя в умовах сучасного суспільства.

ВИСНОВКИ

Дослідження тематики, що стосується психопрофілактики неконструктивних способів вирішення конфліктів у сім'ї дало змогу:

Визначити, що сім'я – це соціальний інститут, який складається з групи осіб, пов'язаних шлюбом, спільним побутом та емоційним зв'язком. Вона може включати батьків, дітей, братів, сестер та інших родичів чи членів, які спільно проживають і взаємодіють. Сім'я є основним компонентом суспільства та виконує різноманітні функції, включаючи соціалізацію, економічну підтримку, емоційну безпеку та інші аспекти життя.

Вказати, що проблематика сімейних конфліктів охоплює різноманітні аспекти, що впливають на взаємини та функціонування родин. Недостатня комунікація може породжувати непорозуміння, а фінансові питання, такі як бюджетування та розподіл ресурсів, створюють напругу. Розподіл обов'язків та виховання дітей можуть стати джерелом невдоволення, а різноманіття цінностей та переконань може призводити до розбіжностей. Здоров'я, стрес та проблеми інтимних відносин також можуть впливати на динаміку сімейного життя.

За допомогою підібраних діагностичних методик нами було визначено, що схильність особистості до агресивності та тривожності може визначати способи, якими вона реагує на конфліктні ситуації та взаємодіє в стосунках. Особистості, які виявляють високий рівень агресивності, можуть відчувати потребу в домінуванні та контролі, що може призводити до вибору деструктивних стратегій взаємодії в конфліктних ситуаціях.

Тривожні особистості, з іншого боку, можуть виявляти вразливість та нестабільність в стосунках, що може впливати на їхню здатність ефективно вирішувати конфлікти. Такі особистості можуть відчувати підвищений ступінь тривоги під час конфліктів і схильні боятися агресивних реакцій чи втрати підтримки від партнера.

З іншого боку, негативна атмосфера у комунікації в парі, особливо при високому рівні агресії та ворожості, може створити замкнене коло, провокуючи подальше зростання агресивних та тривожних реакцій. Взаємна непорозуміння та відчуття загрози можуть сприяти виникненню деструктивних форм взаємодії у стосунках.

Розуміння впливу особистісних рис на стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях є важливим елементом для розвитку здорових та конструктивних взаємин в парі. Підтримка та розвиток навичок вирішення конфліктів можуть бути корисними для забезпечення здорового клімату у стосунках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. Взаємодія здоров'я та сім'ї з формування в старшого дошкільника безпечної поведінки в соціальному середовищі. *Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 128.
2. Андросова А.С., Шеленкова Н. Л. Специфіка подружніх конфліктів. *Психологічний журнал*, №3. 2019. С. 42.
3. Балахтар В., Волошина Ю. Конфліктологічна компетентність подружжя у розв'язанні сімейних конфліктів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К. : Національний авіаційний університет, 2022. Вип. 1(20). С. 46-54*
4. Бужинська С. М. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги. *Theoretical and empirical scientific research : concept and trends: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference ((United Kingdom, Oxford, July 24, 2020) : Oxford Sciences Ltd.& European Scientific Platform, 2020. №. 2. С. 135–137.*
5. Ващенко І. В., Кондрацька Л. В. Фактори, що сприяють виникненню сімейних конфліктів. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. №12, 2011. С. 142-158.
6. Гончар-Михальська О. О., Поліщук С. П. Проблема сімейних конфліктів та їх вплив на дитину. *Методи і технології загальної і соціальної психології в умовах сучасного суспільства: Матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю*. № 21. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020. С. 42
7. Грицюк І.М. Методичні рекомендації «Психологія сім'ї» Луцьк : ПП Волинська Друкарня, 2022. 54 с.
8. Духно Т. П. Психологічні особливості сімейних конфліктів у дорослому віці. *Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі*

розвитку суспільства. *Збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції*. 2021. С. 78.

9. Зозуль Т. В. Психологічні чинники конфліктів у молодій сім'ї. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Психологія, №47, 2016. С. 58-65.

10. Кравченко А. В., Тверезовська Н. Т. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. № 3. 2015. С. 253-258.

11. Кругла Т. О. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. *Медсестринство*, №4, 2017. С. 71-74.

12. Круглик А. С. Зарубіжний досвід соціально-педагогічної підтримки сім'ї у кризових ситуаціях. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр.* Вип. 34. Харків: СГ НТМ «Новий курс». 2020. С. 21.

13. Кучманіч І.М. Психологія сім'ї : навчально-методичний посібник. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2018. 174 с.

14. Мала Р. О. Сім'я як об'єкт соціальної підтримки. *Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених: зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. Студентів, аспірантів та молодих учених (Київ, 26 лютого 2020 р.)*. К. : КНЕУ, 2020. С. 40-43.

15. Мельниченко Є. Є. Особливості способів вирішення сімейних конфліктів. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів*. Херсонський державний університет. 2024. С.96-100.

16. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників: *Збірник практичних матеріалів*. Київ, 2020. 132 с.

17. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Психологія молоді сім'ї: монографія. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.

18. Ребріна Д. О. Поняття сім'ї та її роль у розвитку дитини. Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2021. С. 113.

19. Тищенко О. О. Використання процедури медіації у вирішенні сімейних конфліктів. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». 2018. С. 43.

20. Ушакова І. Психології сім'ї: конспект лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2019. 90 с.

21. Хічій О., Сівчук П. І. Сімейні конфлікти. *Матеріали V Міжнародної студентської науково-технічної конференції. Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання*. 2022. С. 113-114.

22. Чепіль М.. Сім'я як соціальний інститут виховання дітей. *Людинознавчі студії : зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка*. М-во освіти і науки України, ДДПУ ім. І.Франка. Дрогобич : ВД Гельветика, 2023. Вип. 16/48 : Педагогіка. С. 218-223.

23. Шатило В. Й. Соціальні чинники та психологічні передумови виникнення сімейних конфліктів. *Сімейна медицина*. №5. 2013. С. 118-125.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Мельниченко Єлизавета Євгенівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

● безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;

● оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

● використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

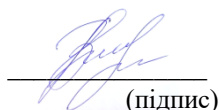
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

29.09.2020
(дата)

(підпис)

Єлизавета Мельниченко
(ім'я, прізвище)